

Pintér Viktória

IDŐJÁRÁS-JELENTÉS

Gömöri György: Rózsalovaglás. Pro Pannonia Kiadói Alapítvány, Pécs, 2014.

Nem tudom, hogy létezik-e önmagában olyan kifejezés, hogy *időskori* líra. Nem valamihez viszonyítva, nem valakinek a korábbi hangjához képest elgondolva időskori és nem is negatív, valamilyen hiányt jelző értelemben, hanem úgy, mint szituáció. És úgy szituáció, ahogyan mondjuk a buszon egy idősebb embernek átadod a helyedet. Az a generációs gesztus, amiben egy pillanatra a helycserével kitöltött térben visszabilen az idő. – A *Rózsalovaglás* versei *idős* versek, és a belátás ideje is kell az olvasásukhoz. Van ugyanis egy (kettő, három) generációs szakadék, azok között, akik megélték '56-ot és azok között, akik a kulturális emlékezet révén „csak” elsajátították. „Már nem lőnek a sarkon, nem is / szaladnak össze-vissza emberek, most / béke lesz, iskolába kell járni, jaj de szürke, / eseménytelen, uncsi lesz az élet.” (Egy *Robert Capa-fényképre*) Ezt a távolságot a kötet nem tudja és nem is akarja feloldani. Az olyan versekben, mint az *Egy galamb ürügyén, Érkezés Amerikába, Zrínyi Miklós Balassi Bálintra emlékezik* vagy a *London 2056* tematizálódik is a fiatal generációba vetett bizalmatlanság. Nem lehet ezt a kötetet úgy olvasni, hogy nem vesszük figyelembe az idejét, és én sem tudom úgy olvasni, hogy nem szembesülök folyamatosan a sajátommal.

Gömöri György költészete nem újszerű, hanem aktuális. A két fogalom, bár sokszor fedie egymást, ebben a kötetben mégsem találkozik. Sőt paradox módon azt is mondhatnám, hogy aktualitásában van valami időszerűtlen. Az időszerűtlenségét a hármasság időfelosztáshoz társuló értékítéletek hozzák magukkal, amelyek az értéktelített múlttól ('56-os forradalom) a jövő pesszimista elgondolhatatlanságáig vezetnek. A jelen hibáinak e két időtávlat közötti értelmezése a klasszicista, később romantikus költészeteszményt idézi, ezzel pedig egy avított líra hagyományt működtet. „Nagyratörő építész vad üvegszilánkjá / arabhandzsárként fúródik a tájba - / nem sokára üresen áll majd és lakatlan, / mint Bábel tornya régi kéziratban. / A világ egyre inkább számon kéri / a gazdagoktól, vajon mind megéri / mit földben, vízben, tiszta levegőben / elvesz tőle a piac és a tőke, / és vége lesz Dhabinak és Dubainak / és minden eldorádós délibábnak, / mert vagy megtanul az ember ésszel élni, / vagy jövőjétől nincsen mit remélni.” (Egy felhősértő értelmezése) Az ellentmondásban rejlő energia azonban sohasem egyirányú, így a

Gömöri-költészet aktualitása lehetővé teszi azt is, hogy ezek az idősémák átértelmeződjenek, és egy letisztult modern beszédmódban újra érzékelhetővé váljanak. Aktualitása a folyamatos közéleti reflektivitásban ismerhető fel. Kérdés, hogy a vers „hírtéke” meddig tart ki, meddig érthető az aktualitás fogalmának körében. Ez az a pont, ahol az újszerűség igénye nagyon könnyen maga alá tudja gyűrni az aktualitást. A kötetben szereplő versek azonban kikerülnek saját „avulási idejüket”, mégpedig úgy, hogy egy időtálló fogalomba kapaszkodnak: a *sorsba*. A hír és a sors összefonódása ily módon már nem csak aktuális, hanem perspektívát is teremt. „Mit csinál a pannon puma? / Nyávog csak, nem dübörög. Vadul rázzák a ketrec rácsát / a rendbe szedett görögök. / Mit csinálnak a portugálok? / Mihez kezdenek az írek? / Idegessé teszik a tőzsdét / a Dél felől szállongó hírek. / Hóviharok és áradatok / tarolják közben a Földet, / erdőt irtanak brazilok? / Joggal aggódnak a zöldek. / Ne beszéljünk már a reformról, / hisz egyik nép sem akarja - / nem fülkékben: gyomrokban készül / a vesztesek forradalma.” (*Körkép? Körkép*) Meghaladva saját jelenét, történetté válik. Az emlékezet számára bejárható terület újra elsajátítható, ön- és társadalomértelmező dokumentum lesz. Azzal, hogy az aktualitás térbeli formát ölt, a bejárás ideje hangsúlyozottá válik. *Idős-líra*, amely számon tartja saját idejét. Van kora, a kornak pedig távolsága. Egyetlen nap is évekre nyúlhat meg az emlékezés idejében, elvesztve saját időazonosságát, történeti horizontja lesz. „Ma hajnalban ugattak fel az ágyúk. / Ma hajnalban jöttek vissza a tankok. / És ma volt, hogy első feleségem / Betegágyán utolsót sóhajtott.” (*November negyedike*) Szép lassan kiépül az az érzékelhető idősík, amely természet-szerűleg találkozik az életúttal. Leegyszerűsítő lenne, ha ezt a távolságot mint egy szálon futó egyenes vonalat írnám le. A fikatív és az életrajzi (történelmi) idő egymásba futtatása az olvasott élmény idejét is hozzátapasztja a leírt világhoz. Ugyanígy a kötet működteti a lejegyzést mint a megragadás rögzítő pillanatát. A versek többsége leíró jellegű, a jelentés és az „idézés”

folyamatosan visszatérő közös vonás. *Jelentés a havas Londonból, Bethlen Gábor levele lovaskatonáihoz, Egy protestáns magyar naplójából (1694), Egy erdélyi gróf a 18. században.* Ennek az egyszerre mozgó (önmúló) és a mozgatott (megírt) időnek a metaforájává válik az időjárás. Az időjárás nemcsak azért fontos, mert ősidők óta kifogyhatatlan tárházát adja a művészetnek, hanem azért is mert az időjárás a *térben és időben létünk* egyik legközvetlenebb tapasztalata. Az „európai-klíma” végigkísérte a történelem olvashatóságának nagy alakzatait, ugyanakkor érezhetően anticipálja saját katasztrófáit. A *Rózsalovaglás*-versei folyamatosan egy nagy, mindent elsöprő katasztrófa előérzeteként rezonálnak. Ez alapján az időjárás nemcsak az életesemények meghatározására szolgál, nemcsak viszonyítási pontként működik, hanem egy európai (tágabb értelemben a világ) sors hordozója is. Gömöri György egyik kommentárjában így fogalmaz: „Én már hosszabb ideje „újkatasztrófistának” érzem magamat, azzal a kiegészítéssel, hogy a megsejtett katasztrófát nem (csak) egy újabb, minden eddigénél nagyobb világháború rémképe okozza, hanem az az esztelen ökológiai pusztítás, amit az Egyesült Államok, Kína és India együttesen produkál.”

De nemcsak ezekből a természeti jelenségekből alkotott metaforák szabdadják a versidőt (kötetidőt), hanem az emigráció tematizálása is. A folyamatos utazás által a kiépített (élet)út bizonytalanra, a változás tapasztalatává válik. Az emigráció térváltása úgy csúsztatja egymásra az időt, hogy az emlékezet helyét egyszerre teszi idegenné és ismerőssé. Olyan metaforák, mint a *kettős képeslap, két fűgefá* és persze az *utazás* (már nem is metafora, hanem allegóriaként olvasható) valamit kifejeznek abból az önkereső állapotból, amely az elvándorló érzékelését jellemzi. „Három országban voltál otthon, / de sehol sem igazán, / három országban kérdezhetted: / „ez vajon mennyire hazám”(...) Te messze földön annyi év után is megmaradtál / érző embernek és magyarnak.” (*Sulyok Vince emlékére*) Sem időben, sem térben nem időz ugyanazon a helyen sokáig. Zéruspontja mindig az elmozgással azonosítható. Az útleírásban tudja ugyanis a legtöbbet mondani magáról. Az *Óda az emberi talphoz* című vers (azon kívül, hogy Petőfi Nemzeti dalának parafrázisaként is olvasható), az emigrációt nemcsak mint lét-tapasztalatot, hanem mint fiziológiás kényszert is megmutatja. A versekben megszólaló hang sokszor tárgyilagosan beszél, a szubjektumon megszürt élettapasztalatokat már tanulságként kezeli. ’56 kitágított teréből érzékelt és értékelt világ leírására egy idegen, de idegenségében elgondolkodtató magyar nyelvet használ. Mondataiban ott húzódik a megjárt és átlátott idő. Utazásainak állandó és vállalt tengelyeként Anglia, Lengyelország és Magyarország jelenik meg, de kitérőket tesz Olaszországba és Amerikába, Indonéziába, Izlandra is. A folyton változó helyszíneken különféle szerepekben megszólaló lírai ének, az utazás során változó individuum hangjait nagyon tisztán hívják elő. Gömöri lírájában a szerep nem kezdi ki a szó igazságértékét, nem az elkendőzésre, a fel nem vállalt, takargatni akart identitásra utal, épp ellenkezőleg, az emigrációba vonuló én létformájának hangkeresése ez. Jól követhető, hogy miképp jut el a versekben az átélt magyarságtudat tökéletes azonosságától egy olyan nemzeti akarattig, amelyet az emigrációban már csak közvetett módon építhet fel magának. Fontos, hogy a versek nem az emigrációba vonult költő tragédiáját közvetítik, hanem egy közéleti léttapasztalatot hordoznak, a belátás elégiájának öregkori terhét. A közélet és művészet egymásba fordulása jó értelemben képes feloldani a határokat. A *Rózsalovaglás* olyan helyeken szól közéleti kérdésekről, ahol a magyar kánonban nemcsak hiány, hanem apátia is mutatkozik. Mert, ugye, Magyarországnak „nincs feldolgozatlan bűne, nincs kibeszéletlen múltja, a magyar olvasók pedig nem ismerik a csontba épült hazugságot, vagy a kettős beszédet.” Gömöri György időjárás-jelentései sok mindenről beszélnek, amit érdemes meghallgatni.